

DE LA SUFERINȚĂ LA ÎMPLINIRE

Traducere de

Mihnea Moroianu și Diana Sălăjanu

Cuvânt înainte și note de

Mihnea Moroianu

Cuvânt înainte 9

Introducere 13

I. Sinceritate 32

II. Singurătate 73

III. Suflet..... 113

IV. Suferință 151

V. Libertate 196

VI. Împlinire..... 285

Addenda

1. Sfințire..... 327

2. Despre limitele comunității 375

SINCERITATE

Conștiința captivă a „adevărului propriu“. – Îngustarea câmpului conștiinței. – Deficitul de înțelegere, semn de rea voință. – Minciuna față de sine însuși. – Bovarysmul. – Condiția umană, cea a unui dezechilibru originar iremediabil. – Caracterul odios al minciunii. – Omul nu este o monadă. – Necesitatea polarizării cu întregul Univers. – Orice progres înseamnă o înrădăcinare mai profundă în Spirit. – Iubirea predicată de Isus, echivalentul unei deschideri mai mari față de lume. – Misiunea generațiilor actuale, a pregăti calea unei „revelații integrale“. – Lipsa de armonie a epocii noastre. – Ororile de nespus cu care s-a soldat era progresului. – Urâtenia generată de minciună. – Tendința spre monism a intelectului. – Opoziția dintre obscenitatea Sexului și sublimul Erosului. – Traversarea literei pentru a ajunge la Sens. – Simboluri devenite transparente. – Orice premisă perimată e o minciună. – Omul este un raport între Eu și Non-Eu. – Sistemele, vlăstare ale Fricii Primordiale. – Irupția Spiritului. – Legea Corelației dintre Sens și Expresie. – Cunoașterea în sine nu este o expresie primară a Spiritului. – Formele primordiale de expresie ale Spiritului sunt Curajul și Credința. – Necesitatea unei sinteze indisolubile dintre adevăr și sinceritate. – Inadmisibilul credinței în dogme. – Logica intrinsecă a unui sistem nu este o garanție a conformității cu realitatea. – Numai o foarte mică parte a lumii e raționalizabilă. – Gândirea nu e sigur competentă decât în sfera ei proprie. – Gânditorul lui Rodin: un tip mărginit care-și frământă creierul. – Nicio problemă nu se mai pune așa cum o pune gânditorul profesionist. – Scopul primar al epocii noastre, diametral opus celui al Secolului Luminilor.

Un bărbat și o femeie au niște relații ceva mai intime; survine o disensiune, o ceartă: e rar să nu sosească momentul când femeia pretinde că-și apără ceea ce ea numește „adevărul meu“. Luată în sensul pe care i-l dă ea, această expresie exprimă cum nu se poate mai bine una din cele mai fatale prejudecăți care afectează gândirea occidentală. Ce

înțelege respectiva doamnă prin “adevărul meu”? În principiu, firește identitatea, integralitatea ei, și până la acest punct are dreptate: răpește-i unei ființe identitatea, o nimicești pe loc. Dar faptul semnificativ este că termenul folosit în acest caz este cel de *adevăr*, și că el e folosit impropriu. Dacă, în mod absolut spontan, femeia desemnează prin acest termen, care în sens propriu se raportează la un dat abstract, ceea ce ea are mai intim și, deci, mai concret, *cauza este că își concepe ea însăși Eul profund sub forma unei abstracțiuni intelectuale*.

Toate acestea se potrivesc perfect cu ceea ce am explicat în *Introducerea* noastră cu privire la tradiționalul dualism Spirit-Carne, moștenit de la Creștinismul primitiv, dar care, începând cu secolul XVII, a fost tot mai mult interpretat greșit, în sensul că prin Spirit nu s-a mai înțeles totalitatea spirituală, ci Rațiunea singură, sau Intelectul singur. Dacă, așadar, cineva își apără “adevărul său”, el își apără identitatea crezând că aceasta se reduce la un ansamblu de idiosincrazii personale raționalizabile. În cazul cel mai superficial, care este, deseori, cel al femeii, e vorba aici de simple opinii sau de simple gusturi. În cazurile ceva mai puțin superficiale, “adevărul” aflat în joc este în așa fel înțeles, încât particularitățile de care femeia este conștientă și pe care ea le poate defini în termeni intelectuali, nu numai că reprezintă în ochii ei niște valori absolute, ci mai și epuizează pentru ea totalitatea identității sale. Aceasta nu revine la nimic mai mult decât la o monstruoasă îngustare a personalității. Odată ce definiția inteligibilă a Eului său este cea care constituie pentru conștiința unei ființe întregul identității sale, prin forța lucrurilor ea nu mai poate accepta ca fiind ale sale nouăzeci de procente din ființa sa integrală. Ca omul să-și îngusteze astfel câmpul conștiinței sale în cadrul rolului pe care-l joacă în interiorul unui ansamblu obiectiv oarecare, e inevitabil un lucru: în calitate de soldat, bunăoară, el nu are dreptul să trăiască decât pe un plan diferit de cel al vieții intime și să se comporte doar după niște reguli care-i sunt străine; în această condiție, ascultarea ține loc

de conștiință și de responsabilitate personală. La fel se întâmplă, *mutatis mutandis*, cu funcționarul, cu magistratul, cu preotul și mai ales cu actorul, în rolurile lor respective. Doar că, în toate aceste cazuri nu contează, în ultimă instanță, subiectul personal; singurele care contează sunt necesitățile colective, deci exterioare, față de care personalitatea se sacrifică în vederea unui scop supra-personal. Dar ca un om să abdice în același mod față de el însuși, ca el să-și sacrifice identitatea integrală unui fragment din Eul său, care, deseori nici nu există decât în planul ficțiunii – iată ceea ce e monstruos. Lucru care, vai! nu împiedică ca acest sacrificiu să fie regula, nu excepția, în Occidentul modern. N-am relevat aici decât o mică parte din vasta problemă pusă de substituirea unei părți față de întreg, substituie care constă din înlocuirea unui dat concret printr-o abstracție, dar, în mod evident, e vorba de exact aceeași derobare în fața realității totale atunci când o ființă se identifică, excluzând toate celelalte elemente constitutive ale sale, cu corpul lui sau cu o parte a acestuia. Acesta e sensul în care, de multe ori în istorie, virginitatea sau castitatea au însemnat pentru anumite femei ansamblul “adevărului lor” și în care atâția bărbați nu văd în ele decât “sexul”, care poate deveni pentru ele, efectiv, unicul centru al conștiinței lor; în același sens, de multe ori în istorie tot adevărul posibil al unui om a fost identificat cu potența lui sexuală; de unde, prin extrapolare, cultul falic. Exemplele ar putea fi înmulțite. Cele pe care le-am dat sunt de ajuns, cred, pentru a ilustra până la ce grad omul, mai ales omul occidental, este înclinat să nu se identifice decât cu o infimă parte din Eul său și să-și falsifice astfel veritabilul său “adevăr”.

O ființă care, în mod deliberat, se ignoră până-ntr-atâta poate fi numită sinceră? Da, dacă acest concept e definit în funcție de “buna intenție” în sensul curent al acestui termen și al opiniei curent profesate la care cineva aderă fără a reflecta. Astăzi, noi știm însă fără umbră de îndoială că, în cazul Umanității intelectualiste a Occidentului modern, planul de conștiință în care-și au locul “opinia” și “buna intenție” nu corespunde decât unui strat foarte

superficial al Eului. Ființa profundă, din care cea mai mare parte rămâne totdeauna inconștientă este, în realitate, responsabilă de orice opinie și, mai general, de orice fel de “fapte și gesturi”. Pentru a evita, prin câteva exemple frapante alese la întâmplare, o lungă discuție, voi releva faptele adevărate care urmează; ele sunt adevărate pentru orice omenire civilizată modernă: deficitul de înțelegere, exceptând *ignorantia invincibilis*, adică incapacitatea definitivă și iremediabilă de a înțelege, este *totdeauna* semn de rea voință din partea adâncurilor sufletului; neatenția dovedește *totdeauna* dorința de a nu vedea, căci organismul uman e afectat de absolut tot și reacționează la absolut tot. Tot astfel, actele pe care psihanaliza le numește “acte ratate”, adică accidentele aparente, datorate unei inadvertențe a subiectului, în realitate sunt *totdeauna* voite. În două cuvinte: ne înșelăm rareori trăgând concluzia de rea intenție plecând de la o acțiune rea și aproape totdeauna acceptând buna intenție drept scuză. – Lucrurile stând astfel, evident, nu e permis să fie numit sincer un occidental modern care se ignoră până la a se identifica cu o parte infimă din sine însuși. Nu este sincer în sensul absolut al cuvântului decât cel a cărui conștiință este oglinda ființei integrale și a cărui expresie sau manifestare în fiecare moment dat constituie cel puțin un imperativ categoric. Această definiție, bineînțeles, nu se referă în niciun fel la decizia posibilă, în cutare sau cutare ocazie dată, a minciunii colective față de un altul, și nu implică nicio judecată morală asupra acestui gen de minciună; el poate fi cea mai pură expresie a carității. Dar ea implică și afirmă incompatibilitatea sincerității cu minciuna față de sine însuși.

Or, această minciună, vai, nu e deloc excepția; ea este regula. “Bovarysmul” lui Jules de Gaultier¹ – capacitatea de a te crede altul decât ești – este incontestabil una din caracteristicile

¹ Filosof și eseist francez (1858-1942), autor al lucrării *Le Bovarysme: essai sur le pouvoir d'imaginer* (1902), a cărei traducere românească a apărut în 1993 la Institutul European, Iași. (N. tr.)

elementare ale omului primitiv. Și, invers decât se crede în general, aceasta este una din cauzele cele mai adânci ale nefericirii umane. Animalul trăiește în cercul închis al “lumii remarcate” (*Merkwelt*), după expresia biologului Uexküll,² ale cărei date sunt nu numai incomplete, ci și false din punct de vedere uman. Lumea aceasta nu e, totuși, mai puțin “adevărul lui”, căci el nu poate percepe decât puținul pe care-l percepe efectiv și asta doar plecând de la “ecuația generică” (alcătuiesc acest neologism pe modelul termenului “ecuație personală”) a speciei sale; în plus, toate reacțiile lui sunt rigid fixate dinainte, nelăsând loc nici liberului arbitru, nici fanteziei, nici erorii. Animalul se află, astfel, într-un echilibru la fel de perfect cu mediul său ambiant și, în consecință, e la fel de fericit pe cât poate fi el într-o lume în care fericirea individuală nu contează. Omul, dimpotrivă, este “ființa deschisă față de lumea întreagă”, cum l-a numit cel dintâi Max Scheler.³ Desigur, și el percepe totul după ecuația generică particulară speciei sale, dar cu deosebirea că în această ecuație el poate face să intre absolut orice în materie de conținut și de calitate. Lucrul acesta este la fel de adevărat spre interior ca și spre afară: nu există date posibile pe care omul să nu le poată asimila, nici în planul Naturii, nici în cel al Spiritului. Omul – dacă facem abstracție de pura lui fiziologie, care nu contează pentru viața intimă – este lipsit de instincte rigide, reacțiile lui nu sunt fixate pentru vecie, iar ideile pe care și le face asupra lucrurilor creează de fiecare dată o nouă lume care se suprapune peste cea dată. Din acest motiv, condiția umană nu e cea a unui echilibru relativ original, cum s-ar putea spune despre condiția animală (deși lucrul acesta e fals în sens absolut, căci viața însăși se scurge din dezechilibru în dezechilibru – a se vedea ciclul “Devenire și pieire” din cartea mea *Renaștere și rezumatul*

² Biologul de origine germano-baltică Jakob von Uexküll (1864-1944) a elaborat noțiunea de “lume remarcată” în lucrarea sa *Streifzüge durch die Umwelten von Tieren und Menschen* (Berlin, 1934). (N. tr.)

³ Filosof german (1874-1928), autor al eseului *Die Stellung des Menschen im Kosmos* (1928). (N. tr.)

lui din capitolul "Progres" al cărții *Viața intimă*) – condiția umană este cea a unui *dezechilibru* original iremediabil. Și tocmai prin asta, ea este cea a unei nefericiri congenitale iremediabile. De unde mitul Păcatului Original și al Căderii lui Adam. Fericirea, și, în genere, orice echilibru, depind la om de intervenția oportună a principiului spiritual care constituie străfundul lui; ecuația unei vieți omenești – anticipez aici ceea ce va fi demonstrat în detaliu în ultimul capitol – nu poate fi rezolvată într-un sens pozitiv decât în planul *Artei*, și *niciodată* în cel al vieții naturale. Or, arta aceasta nu poate fi practică decât pe baza unei înțelegeri exacte a vieții așa cum este ea, și tocmai înțelegerea aceasta este cea care lipsește nu doar la origine, ci încă și azi, imensei majorități a oamenilor. Lipsa de sinceritate pe care am semnalat-o ca fiind proprie tuturor occidentalilor civilizați este deci nu doar dovada unui moral defectuos – ci în primul rând a unei cunoașteri defectuoase. Să amintim aici ceea ce am spus despre ignoranță ca dovadă de rea voință: pe vremea când nu exista o știință a sufletului, lucrul acesta nu era adevărat în același grad ca și astăzi. "Echilibrul prin iluzie", dacă mă pot exprima astfel, era pe atunci, deseori, similar echilibrului animal. Astăzi, cel puțin în Europa și America, el nu mai e așa. Aceasta e cauza principală care face ca minciuna să fie atât de odioasă, viața atât de lipsită de noblețe, iar era postbelică, marcată de semnul Revoluției mondiale, atât de lașă, de crudă, de opresivă.

Nu există vreun mijloc de a-i învăța pe oameni *moralul*⁴ (predarea *moralei* nu are nicio valoare transcendentă, "morală" neînsemnând niciodată altceva, am arătat-o în *Viața Intimă*, decât "formă și ordine în genere"), căci moralul, în ultimă instanță, e totdeauna rodul unei decizii libere. Trebuie, deci, dacă vrem să rezolvăm problema sincerității, să plecăm de la actul înțelegerii. Nici ea nu poate fi conferită, dar în caz de bună

⁴ În sensul de ansamblu al calităților psihice (motivație, încredere în sine, bucurie de a trăi etc). (N. tr.)